

Kristian Appel og Grænseefterskolen i Holsted

Af Poul B. H. Rosendahl

Dannevirke og Dybbøl var faldet. Tretusinde danske soldater var faldet. Overgeneral de Meza var fyret. Og statsminister Monrad drog i landflygtighed til New Zealand.

I hørespillet »Sidste dag på Dannevirke« finder en ordveksling sted mellem ingeniørkaptajn

Enrico Dalgas og hans ordonnans. I skuffelse over tilbagetogsordren udbryder den desillusionerede frivillige landssoldat: »Taber vi Slesvig, overlader vi i tusindvis af gode dansksindede til tysk undertrykkelse. - Og hvad med børnene fremefter? Det bliver i skolestuen, at ilden skal holdes brændende. Hr. Kaptajn, for mig er kampen ikke endt - først nu begynder den. Og den slutter først, når Slesvigs land er genvunden.«

Tropper bag Dannevirke på march. (De så det ske, forlaget Union 1964)

Umiddelbart syd for det nordslesvigske Bevtoft, kun adskilt af Jarde Å, ligger Hyrup - dengang et lille samfund på syv spredtliggende gårde med et ubetydeligt skolehus på den øvre skråning. - Her i hertugdømmet fødtes den 18. juni 1836 Kristian Jørgen Appel. Forældrene, Peter og Anne Katrine Appel, flyttede siden ind i et nabo hus til Bevtoft Kro og Mølle. Omgivet af de vidtstrakte marker, heder og moser skulle Kristian gennemleve sine barndoms- og første ungdomsår. Og de blev ikke kedelige.

Han og hans jævnaldrende kammerater fik lov at tumle sig frit omkring, ikke mindst takket være en af sønnerne på kroen, den 19 år ældre Hans Krüger, der var en stor børneven. Alle byens drenge havde legepladser omkring hans bygninger. Selv indbød hans kraftige mandige skikkelse til, at han især dyrkede de idrætsøvelser, der krævede mod og styrke. Således holdt han sig ikke tilbage, når det gjaldt om med tilløb at springe op på en levende hest bagfra og sætte sig på sadelstedet.

At Kristians voksne kammerat havde andre og vigtigere interesser end de idrætslige, gik op for ham, efter at Hans Krüger i 1846, - 30 år gammel havde ladet sig vælge til den slesvigske stænderforsamling. (Haderslev Amts 1. Valgkreds). - Kun to år senere skete der det, at oprørske stændermænd for Slesvig og Holsten sammen krævede oprettelse af en slesvig-holstensk stat som et led i det tyske rige. Oprøret mod det danske kongerige proklameredes ved et møde i Rendsborg den 18. marts 1848.

For på danskhedens vegne at protestere bestemte Krüger sig trods advarsler for at rejse ned i oprørernes hovedkvarter.

Den 17. om morgenen oplevede Kristian,

at Krüger med hans far, Peter Appel som kusk kørte ad Rendsborg til. - Ved tilbagekomsten til Bevtoft tre dage senere havde de tilbagelagt 33 mil i deres køretøj.

Overfor spændt afventende sognebørn berettede Krüger, hvorledes de den 18. marts om formiddagen nåede Rendsborg, hvor de slesvigholstenske flag alle vegne viftede dem i møde. Peter Appel sagde advarende til Krüger: »Enten slår de dig ihjel, eller også sætter de dig fast.« Alligevel gik Krüger ind til mødet, der først holdtes for lukkede døre; men hen på eftermiddagen blev døren sprængt, og den ophidsede mængde fyldte salen. - Krüger tog flere gange ordet - på dansk - og endte med at sige: »Det er klart af alt, hvad her er sket, at de herrer overser, at langt over halvdelen af Slesvigs indbyggere er dansktalende og dansksindede og vil ikke ind i det tyske forbund, men fremdeles vil blive ved at knyttes fastere til moderlandet Danmark.«

Alle oprørernes vedtægter vedtoges dog med alle stemmer mod to. - Da mødet var endt, var salen sådan pakket med folk, at den stoute Krüger med en stoleryg foran sig og med sin kæmpekraft måtte bane sig vej ud på gaden. Her havde Appel hestene spændt for, og få øjeblikke efter lå Rendsborg bag dem.

I København blev Krüger - »helten fra Rendsborg« - hyldet på et stort folkemøde. - Kong Frederik VII's svar til den fremmødte slesvigholstenske deputation lød: »Den danske stat vil med alle til rådighed værende midler værne om sin ret.« Dette faste danske krav om det dansk-slesvigske riges opretholdelse forplantede sig hurtigt til en stemningsbølge af begejstret sammenhold i hele det danske folk. - »Ånden fra 1848« var således ik-

ke et udslag af politisk propaganda, men et spontant udslag af folkets inderste følelse.

Til trods for, at Danmark kom til at stå alene, ikke blot over for oprørerne, men over for det mægtige Prøjsen og hele det tyske rige, svækkedes den danske soldats kampmoral ikke under hele krigen. - Målet: bevarelsen af Slesvig blev nået. Men ikke som en provins af kongeriget. I stedet blev Slesvig, Holsten og Lauenburg - på stormagternes forlangende - nu ligestillede led i en dansk helstat.

Hans Krüger havde i de tre år, krigen varede, ikke ligget på den lade side. Foruden at han sørgede for befordring og levnedsmidler til soldaterne, oprette og ledede han et omfangsrigt efterretningsvæsen. Et net af stafetlinier med ridende stafetter, der jog gennem landsdelen uden at ænse livsfaren, skaffede den danske hær nøjagtige efterretninger om fjendes stilling og styrke. - Efter krigen deltog Krüger som en af de udvalgte sønderjyder i Notabelforsamlingen i Flensborg. Her drøftede man Slesvigs fremtidige tilknytning til det danske rige, men uden held til at få Sønderjylland med ind under Danmarks riges grundlov.

Indtrykkene af ufredsårenes voldsomme begivenheder var ikke gået sporeløst forbi Kristian Appel. Den store dreng fulgte med åbne sanser og stigende interesse i årene fremefter sit nationale forbilledes kamp for deres hjemstavns danskhed.

Efter konfirmationen kom den opvakte Kristian ud at tjene på en nærliggende gård, hvor bondens syvårige søn lige var begyndt at gå i skole. Selv havde han uden vemod lige sagt farvel til den lille hyrupskoles afdankede skolemester, der med flid havde banket Balles lærebog samt Birchs bibelhistorie med

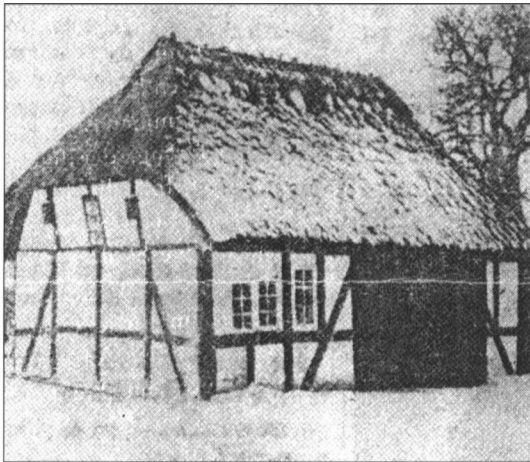
anmærkninger ind i genstridige poders hoveder. Men nu måtte han høre på, hvorledes skolens elever med begejstring omtalte deres nye unge lærer Morten Eskesen, der nok ikke kunne afskaffe lærebogen, men som fritog børnene for at lære den udenad. Han talte jævnt og ofte med dem om bogens indhold, hvorefter børnene fik lov til at gengive i deres egen mundart.

Morten Eskesen, 25 år, følte sig særligt kaldet til at tage til Sønderjylland, fordi det ikke var faldet i hans lod at komme med i krigen. Det var i 1851, samme år Christen Kold, som han følte sig stærkt på bølgelængde med, oprettede sin højskole i Ryslinge. - Sognepræsten, den lille skoles tilsynsførende, opdagede snart, at den nye lærer havde sin egen måde at undervise på, men når han selv havde en anden mening, sagde han blot: »Ja, vær så god, gør De, som De kan komme til rette med Deres samvittighed, men jeg tror, De vil komme til at fortryde det.«

Det var ligeledes med betænkelighed, præsten gav sin velsignelse til, at han indførte den Rask-Petersenske retskrivning. Og så dyrkede han sangen -kæmpeviser- til oplivelse i undervisningen, thi det at gå i skole skulle være en fest ikke en plage.

Denne revolution indenfor skolevæsenet i Bevtoft sogn fik bl.a. til følge, at Kristian tog imod et tilbud fra Morten Eskesen om at få sine skolekunderskaber yderligere uddybet ved at gå til ham om aftenen på Hyrup skole. Og som tiden gik, bestyrkedes han i sit hemmelige ønske om selv at blive lærer i en skole efter sin unge idealistiske lærermesters mønster.

Året 1856 blev et mærkeår for begge parter. Morten Eskesen forlod Bevtoft og be-

Det gamle snedkerværksted, hvor skolen startede februar eller marts 1856.

gyndte på Grundtvigs højskole på Marielyst. Kristian Appel gik fra ploven og blev nu 20 år gammel optaget på Jelling seminarium. Her interesserede han sig i særlig grad for historie og dansk under påvirkning - både i kirkelig og folkelig henseende - af den tids betydeligste grundtvigske seminarieførstander, pastor H.J.M.Svendsen.

Lige efter sin toårige seminarietid tog han nogle få måneder et job som huslærer i Grejs Mølle i nærheden af seminariebyen. Men samme år (1858) lod han sig ansætte som hjælpelærer i almueskolen (folkeskolen) i Ryslinge. Ryslingeegnen var dengang et af åndslivets centre på Fyn. Sognets grundtvigianerpræst Vilhelm Birkedal (1809-1892) en idealistisk romantiker havde ved sin ankomst 1849 med sig den unge Christen Kold som huslærer for sine børn.

- To år senere oprettede Kold sin første skole, en højskole i Ryslinge, men allerede

året efter begyndte han både højskole og friskole i nabobyen Dalby.

På et tidspunkt i 1850'erne opstod der et spændt forhold mellem sognepræsten Birkedal og læreren ved Ryslinge sogneskole. Medens Birkedal prædikede, at mennesker bliver frelst ved Guds nåde alene, så lærte læreren børnene, at man bliver frelst ved sine gode gerninger. - Spændingen udløstes først, da Brangstrup skole skulle have ny lærer. Ved Birkedals mellemkomst flyttede den nye lærer i Brangstrup til Ryslinge, og ryslingelæreren blev til gengæld lærer i Brangstrup. Byttet skulle vise sig at være meget uheldigt, idet den nye lærer var en drukkenbolt og hans undervisning umulig.

Så tog forældrene til børnene i Ryslinge sogneskole selv affære. 1856 startede en gruppe deres egen skole, som i starten havde 14 elever. Den lokale ligkistesnedker havde beredvilligt stillet sit værksted til rådighed som undervisningslokale, hvorfor nogle af børnene måtte sidde på ligkisteskamler, da det kneb med stole til det stadig stigende elevantal.

De usædvanlige skoletilstande må have overrasket den unge Kristian Appel, da han gjorde sin entre hos den drikfældige lærer i sogneskolen. Dennes slående modsætning var ydermere at finde hos den lille friskoles første lærer Justesen, der var meget afholdt på grund af hans fremragende fortælleevner. Desværre blev Justesen kun i Ryslinge i to år. Han rejste et par måneder efter Appels ankomst om sommeren 1858, fordi hans tilkommende svigerforældre havde sat som en betingelse for, at han måtte få pigen, at han søgte ind til det offentlige skolevæsen. - For Appel betød friskolelærerens afrejse, at han nu

havde mistet en kollega, som han kunne mødes med inden for den koldske undervisningsform: den levende fortælling.

Til gengæld fandt Appel i Birkedal en ivrig forsvarsvæn, der med stigende interesse fulgte med i den politiske udvikling i Slesvig-Holsten. Deres fælles indstilling til det nationale gjorde, at han blev meget optaget af den populære præst, der på sin side viste sympati for den unge temperamentsfulde nordlesviger ved at lade ham overtage den ledige stilling som leder af den stadig voksende friskole.

Den kun 22årige Kristian Appel havde mod på opgaven. Han tog handsken op og byggede selv et træhus til skolebrug. Noget kunstværk blev den nye skolebygning dog ikke. Materialet bestod af soltørrede sten med »fjælle« (brædder) udvendig, hvad der fik onde tunger til at kalde den for »fjællekassen« og friskolebørnene for »Stæreunger«. Alligevel fremgår det af den ældst bevarede skoleprotokol, at skolen år 1860 havde 68 elever. Samme år fik Rsylinge sogneskole en ny lærer. Winther blev som Appel en stor tilhænger af Birkedal.

Kristian Appels ønske om at danne en skole efter sin ven Morten Eskesens opskrift var blevet opfyldt tidligere end forventet. Han var en livlig fortæller af danmarkshistorie, og de unge samlede han til aftenskole, hvor han, ind imellem de nye folkesange, holdt foredrag og læste Ingemann, Oehlschläger og Hostrup.

At børnene ofte kunne være banale i deres udtryksmåde, bemærkede højskoleforstander Jens Schjørring, Sødinge, der fortalte, at da han en dag havde læst med Birkedals konfirmander og spurgte, om nogen af dem kunne nævne ham et eksempel på Abrahams

gæstfrihed, rejste en af drengene sig og fortalte, at da Abraham en varm sommerdag sad i sit telt i Mamrelund, så han tre vandringsmænd komme gående henne på vejen. Abraham rejste sig op, gik hen til dem og bød dem indenfor. Så snart de var kommet ind i teltet, sagde Abraham til de tre mænd: Velkommen, værsgod, sid ned, drik en gang og stop piben.« - Schjørring spurgte nu drengen, om han vidste, hvad det var for tre mænd, og det vidste han nok, for det var Gudherren selv og to af hans engle. Schjørring påviste det urigtige i at give børn den forestilling, at Gudherren og hans engle kom ned på jorden hver med en tobakspibe i lommen. Men Kristian Appel, der tilstod at drengen var fra hans skole, hævdede, at det var nødvendigt at bruge billeder hentede fra nutidens forestillinger om gæstfrihed for at vise Abraham som den gæstfrie mand, han var, selv om formen dengang var en anden.

En ung knøs på 16 år tilmeldte sig 1860 Appels friskole. Han hed Klaus Berntsen, og han havde netop, trods sin unge alder, afsluttet et ophold på Sødinge højskole, men da det var hans moders ønske, at han skulle forberede sig til lærergerningen, fortsatte han som »praktikant« hos Appel. - Om de primitive forhold på stedet skrev Klaus Berntsen i sine erindringer: »Kristian Appel var en dygtig og varmhjertet mand. Han var ungkarl og levede uhyre spartansk, hvad friskolens lærere i det hele taget måtte gøre, da lønnen var mere end beskedent. Mor forsynede os med tør kost; middagsmaden købte vi hos en husmand tæt ved skolen. Min drik var vand, som jeg hentede i åen. Om foråret smagte det af muld, men der var intet bedre at få, thi en brønd fandtes ikke.«

Appel ville have Klaus knyttet til den friske skole som lærer, og overtalte ham til at søge uddannelse hos Christen Kold i Dalby, hvor mange af friskolens første lærere fik uddannelse. - Ikke kunne man på det tidspunkt spørge om, at denne opvakte knægt skulle vokse op og blive - ikke blot friskolens varmhjertede og ildnende talsmand - men hele Danmarks konseilpræsident (statsminister).

De første år i 1860'erne blev skæbnesvangre for Danmark. - Til trods for, at Danmark ved fredsslutningen efter den sejrige treårskrigen havde indgået aftale om ikke at knytte Slesvig nærmere kongeriget end Holsten, vandt tanken om et samlet Danmark med Ejderen som sydgrænse og deraf følgende afgivelse af Holsten og Lauenburg stærkt indpas. (Ejderpolitikken). - Men at se Slesvig som provins i det danske kongerige gik derimod stik imod den nyopdukkede prøjsiske statsmand Otto von Bismarcks planer om at indlemme både Slesvig og Holsten i det stadig voksende tyske rige.

I 1862 gjorde Hans Krüger, nu medlem af stændertinget og fællesrigsrådet, et forsøg på at bringe Slesvig i nærmere forbindelse med Danmark ved at forelægge et udkast til en fælles grundlov for kongeriget og hertugdømmet. Regeringen turde imidlertid endnu ikke slå til. Det harmede ham og gjorde sit til, at han slet ikke var festlig stemt under sin tilstedeværelse ved Istedløvens afsløring over heltegraven på Flensborg kirkegård. - Hans unge ven Kristian Appel stod ved Krügers side i det øjeblik, da dækket toges bort. Appel var henrykt og udbrod uvilkårligt: »Hvor det er dejligt!« Hurraerne lød, kanonerne tordnede. »Er det dog ikke et smukt monument?« gentog Appel, henvendt til Krüger. »Jo,« sva-

rede han, »smukt er det, men det er en fejl, de skulle ikke have sat en løve, men en hare!«

Der gik et år. - Den 18. november 1863 gennemførtes »Novemberforfatningen for Danmark og Slesvig« med udskillelse af Holsten. Den barnløse Frederik den Syvende døde to dage senere, men den ny konge, glücksborgeren Christian den Niende, gik tøvende med til at give sin underskrift. - Novemberforfatningen trådte i kraft nytårsdag 1864. Den 16. Januar krævede Prøjsen og Østrig den ophævet inden 48 timer. Den danske regering med D.G. Monrad i spidsen afviste, til trods for at England, Frankrig og Rusland opfattede Novemberforfatningen som en trussel mod den europæiske fred. - Da Bismarck ikke opnåede at få sit krav opfyldt, erklærede han Danmark krig. Den 1. februar 1864 overskred prøjsiske og østrigske tropper grænsen til øretævernes holdeplads: Dannevirke. - Krigen var i gang.

For Kristian Appel var det en selvfølge, at han i 1864 måtte ned på Dannevirkestillingen og kæmpe for sin hjemstavn. Han havde meldt sig frivillig - som så mange andre, der endnu var besjælet af »ånden fra 48!«. Samtidig meldte Jørgen Pedersen, senere landstingsmand og redaktør af Fyns Tidende, sig som skolevikar.

Ganske vist var den almindelige værnepligt blevet indført med grundloven i 1849, men det hindrede ikke mange patriotiske liberale »frihedskæmpere« i at melde sig under fanerne. Alle vidste jo fra den næsten lige overståede treårskrigen, at en dansker kunne slå 10 tyskere. Og alle havde i skolen, foruden deres fadervor lært »Dengang jeg drog afsted« og » I natten klam og kold« udenad. Ja, i visse kredse var man efter sejrene ikke

utilbøjelige til at betragte Danmark som en hel lille minimilitærmagt til trods for, at man - som det skulle vise sig - fuldstændig havde forsømt at bringe vort forsvar i ordentlig stand.

Som menig soldat var Appel med både på Dannevirke og på tilbagetoget, både på Dybbøl og på Als, hvor han ved tyskernes erobring af øen den 29. juni blev taget til fange sammen med 1878 andre danske soldater. Han undslap sine fjender og nåede velbeholden hjem til barndomsbyen Bevtoft, hvor han fik lejlighed til at træffe Hans Krüger. Denne var, efter tysk anklage for at have været til tjeneste for den danske hær, vendt tilbage, efter et tysk fængselsophold på fire måneder, af mangel på beviser.

Men Appel måtte videre bort fra hans besatte hjemstavn for at kæmpe videre med den danske hær. Ved omklædning og ad omveje slap han ikke blot over Kongeåen men op til Horsens, hvor han stak til søs i en fiskerbåd, der bragte ham over til Fyn. Ankommet til Odense meldte han sig omgående til tjeneste ved sit regiment - naturligvis under stor opmærksomhed fra soldaterkammerater, som midt i nederlagsstemningen følte sig kende- lig oplivede ved at høre ham berette om sin vellykkede odysse'. - Appel ønskede at fortsætte kampen. Men med det militære og politiske nederlag som en kendsgerning måtte også han strække våben.

Der kan være flere måder at erkende et nederlag på. Mange af de tilbagevendende var tavse, fordi ingen, der ikke var med kunne forstå noget af det alligevel. Og dog, når man betænker, at Kristian Appel, født i Bevtoft og nærmeste nabo til sønderjydernes fører H.A.Krüger, selv var sønderjyde med stort S,

og når man tager hans fyrige temperament i betragtning, har man svært ved at forestille sig, at han skulle have givet rollen som den tavse dansker, -tværtimod.

Men omkring ham i skolegården på Ryslinge friskole stod alle ungerne og råbte hurra for deres lærer, der nu var vendt tilbage til dem med både arme og ben i behold. - Det var dem og deres generation, Appel satte sin lid til, når det tabte land skulle vindes tilbage, om ikke på anden måde så med våbenmagt.

»Sønderjydernes sidste afsked med Danmark fandt sted 8. december 1864. Da strømmede de til Kolding, der nu var den nærmeste større grænseby, for at mødes med kong Christian d.9. - Man kan læse, at kongen påhørte med dyb sorg sønderjydernes afskedsord, der sluttede med: »Da beder vi Deres Majestæt være overbevist om, at det skal vise sig, at kærligheden til vort gamle fædreland har dybe rødder i den slesvigske befolknings hjerter.«

Skytteforeninger

Efter nederlaget fik skytteforeningerne en voldsom opblomstring. Noget af det første Appel foretog sig, var da også at oprette en skytteforening, der havde som formål at optræne Ryslinges ungdom i våbenbrug. Nederlaget skulle hævnnes.

Sammen med sin kollega, Winther, fra Ryslinge sogneskole trænede Appel i bajonetfægtning, og kollegaen lærte drengene at skyde. Salonskydning var på det tidspunkt et skolefag i de midtfynske skoler. Derfor kunne der opstå dette usædvanlige samarbejde mellem en kommuneskole og en friskole.

Om et stævne for friskolebørn kunne man

læse følgende: »Hos den anden sønderjyde, Kristian Appel fra Ryslinge, skulle der leges krig, thi krigslegen synes ham et fortrinligt middel til at skabe frejdige og raske drenge, som senere vil møde som drenge klædt i stål, når fædrelandet kaldte.« Eller ved en anden lejlighed dette: »Under devisen »målet er Danmarks frelse« var han med til at tænde begejstringens ild hos de unge, så de så frem med håb og forventning til et kommende opgør med fjenden mod syd.«

Heller ikke Vilhelm Birkedal havde villet acceptere nederlaget og fredsafslutningen. - Birkedals grundholdning var den, at både konge og folk skulle gå med i kampens fortsættelse »for vor odel og eje, da vi overhovedet ikke have nogen guddommelig og menneskelig ret til at afstå Sønderjylland. Det er jo ikke blot et stykke land, der afstås, men menneskesjæle.« -

Men da han fra prædikestolen i 1864 havde bedt Gud give kongen et dansk hjerte, om det var muligt, og året efter som folketingsmand i rigsrådet havde angrebet ministeriet og kongen i anledning af »den forsmædelige fred,« blev han afskediget fra sit præsteembede. Birkedals menighed ville dog ikke af med deres afholdte præst. Man dannede en frimenighed, der i 1868 overgik til valgmenighed inden for folkekirken. (Løvhjæmmel her for var blevet skabt samme år) - Appel sluttede sig til valgmenigheden, og her gjorde han tjeneste som forsanger i den af medlemmerne nyopførte kirke.

Nu steg børnetallet støt i hans friskole. Derfor købte og indrettede han et husmandssted i Hestehaven til skolebygning. Men den gamle grund gav han til opførelse af et øvelseshus, hvor ryslingeungdommen kunne

gøre legems- og våbenøvelser. Også hans aftenskole fik i disse år stor søgning.

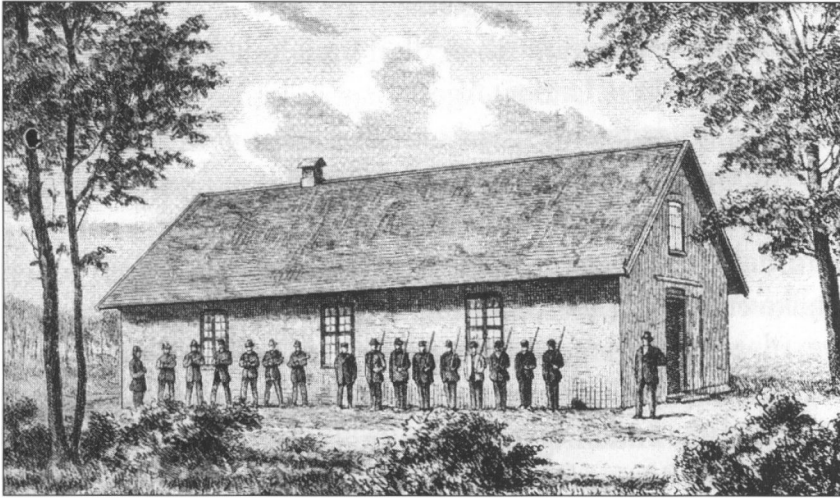
I 1870 erklærede Frankrig Tyskland krig. Det gibbede i adskillige patriotiske danskere efter at gå ned i det tyske og hente Slesvig tilbage til kongeriget, når Bismarck havde fået klø af de franske.

Frankrig blev imidlertid totalt slået af Tyskland og det gik omsider op for danske forsvarsvenlige kredse, at overfor jernkanslerens krigstromle havde de danske våben ingen muligheder. - Disse ændrede fremtidsudsigter var med til at kølne interessen for visse militære discipliner inden for skyttebevægelsen. For sent indså man, at Danmark var reduceret til en småstat, nu overset af de fleste europæiske stater. - Og så blev Danmarks genrejsning i de kommende år intet mindre end et kulturhistorisk eventyr.

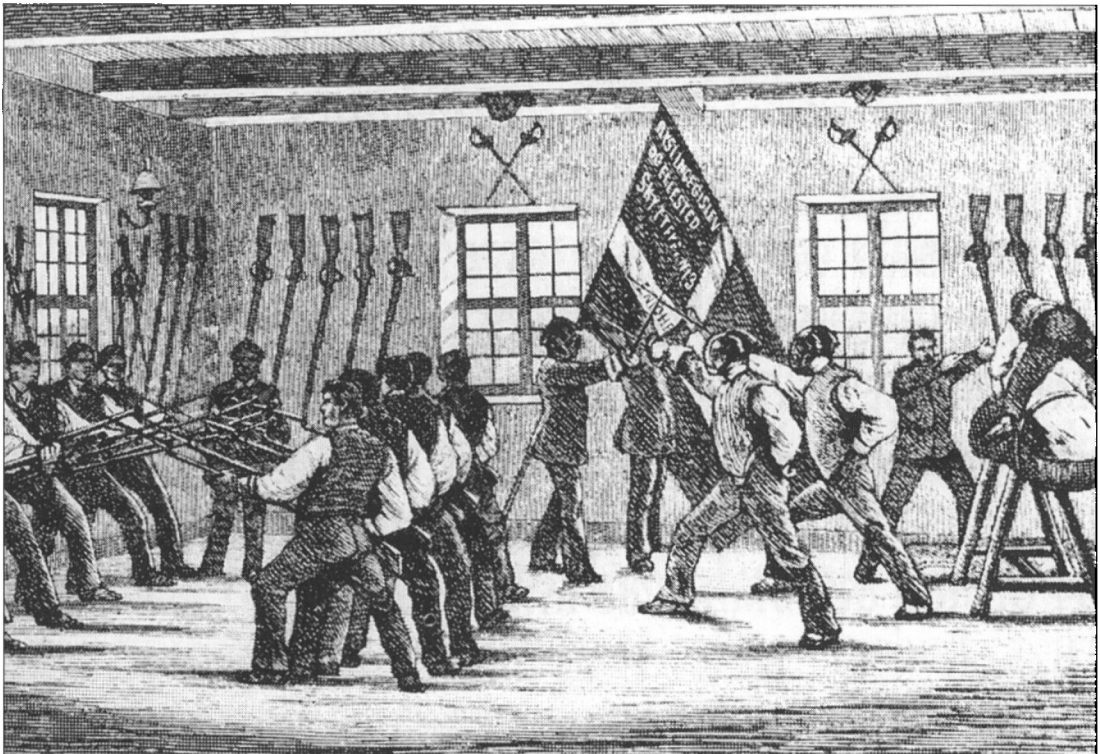
Det tabte land

Men det tabte land? - Et var, at Bismarck kunne trække en grænselinie ved Kongeåen, et andet var, at kærligheden til det gamle land virkelig havde dybe rødder, der hurtigt viste sig at dukke op og spire frem både nord og syd for Kongeåen som små kulturelle og nationale hospitser, der kunne bringe lindring til de forladte og hindre, at de ikke skulle blive glemte, så at de kunne bevare håbet om genforening, den dag, da timen var inde.

Hvornår timen var inde, kunne ingen vide, men håbet om genforeningen med moderlandet var bygget på den ellers så forsmædelige fredsftale: Pragerfreden, der var indgået i den trefoldige Guds navn, altså ved en hellig ed. - Ved kejser Napoleon III's mægling blev der optaget den for Danmark vigtigste paragraf, nemlig § 5, efter hvilken Prøjsen kun fik

Kristian Appel gav i 1871 den gamle skolegrund til opførelse af et øvelseshus for Ryslinge skyttekreds. Indtil da havde man holdt øvelser i friskolen. (Ill.: Kampen om kroppen, Gyldendal 1982)

Sønderjylland »på det vilkår, at folket i de nordlige egne af landet skulle have lov til frit at stemme om, hvilket af rigerne, de med deres fædrejord ville tilhøre, enten Danmark eller Prøjsen.«

Til at fastholde Bismarcks forpligtelse til at opfylde § 5s påbud, valgte Sønderjyderne gang på gang deres djærve talsmand Krüger. I hans periode fra 1867 i den prøjsiske landdag nægtede han at aflægge troskabsed, så længe riget ikke holdt sit ord. - Således betragtet som rigsfjende lod tyskerne under den fransk-tyske krig i 1870 Krüger, der nu var sønderjydernes medlem i den tyske rigsdag, deportere til en fæstning ved den russiske grænse, hvor han sad i flere måneder. (Kr, Appels optegnelser).

Efter Frankrigs fald og kejser Napoleon IIIs abdikation syntes den sejrsumbruste Bismarcks ansvar for opfyldelsen af §5 tilsyneladende at gå i glemmebogen.

Men den 19. april 1877 bragte Krüger følgende forslag til behandling i den tyske rigsdag:

»Rigsdagen vil vedtage at ville opfordre og bemyndige rigskansleren til at træffe forberedelser til, at Slesvigs nordlige distrikter ved pragfredens §5 sikrede ret til fri afstemning om deres statsretlige forbindelse snarest mulig må blive virkeliggjort.«

I sin tale lagde Krüger vægt på at fremhæve, at - for at værne den danske folkestammes frihed - blev der i pragfredens §5 givet indbyggerne frit valg, og derfor havde man også den skyldighed at værne denne ret, for at den ik-

ke skulle blive bortskyllet af magtbølgerne. - Han pointerede, hvorledes den prøjsiske styrelse brugte med stor iver tiden siden indlemmelsen til om muligt at få gjort danskerne til tyskere. Over for den danske folkestamme optrådte Prøjsen som en voldsomt. - Videre understregede han, at Prøjsen ved at undlade opfyldelsen af §5 gjorde sig skyldig i åbenlys traktatkrænkelse. En frivillig og ærlig udførelse af §5 kunne kun blive til ære for det mægtige Tyskland.- Krüger sluttede: »Vi kræver ingen forrettigheder, kun en ærlig opfyldelse af ord og aftale, som af det sejrende Prøjsen er indgået i Guds navn.- Jeg beder Dem stemme for mit forslag.«

Den tyske rigsdag forkastede forslaget. - Rigskansler Bismarck slettede fredsaftalens §5 i 1878. - Sønderjydernes utrættelige forkæmper døde tre år senere. - En langvarig nationalitetskamp forestod.

Kampen

Det er en kendt myte, at når to danskere mødes om en sag, så danner de en forening. Er sagen god, vil den i heldigste fald kunne udfolde sig til en (landsomfattende) bevægelse. - Myten kan med rette føres tilbage til det nitende århundredes anden halvdel, som bemærkede sig ved frembringelsen af et betydeligt antal levedygtige foreninger og virksomheder.

Anderledes gælder det med de mange folkelige bevægelser, (grundtvigianismen, andelsbevægelsen, højskolen, indre mission m.fl.) der banede vejen for genrejsningen efter krigen. De begyndte nedefra, men hvordan de opstod, kan det ofte være vanskeligt at finde frem til.

Politisk stod kampen om, hvorledes landet

skulle ledes. Den politiske magtkamp førtes på den ene side af Højre (f. eks. embedsmænd og officerer), der ønskede at bevare den eksisterende regeringsform der gav kongen ret til at vælge sine ministre og rette sig efter landstingets flertal.

Overfor Højre stod partiet Venstre, der havde sin oprindelse i de nye folkelige bevægelser (f.eks. gårdejere, højskolefolk). Her drejede det sig om indførelsen af parlamentarismen, der bestemte, at regeringen skulle dannes af det parti, der havde flertal i rigsdagen.

I 1872 fik det nydannede parti »Forenede Venstre« flertal i folketinget og gjorde krav på regeringsmagten. Alligevel resulterede det i en 29 år lang og bitter forfatningskamp, før parlamentarismen blev indført i 1901.

Efter nederlaget i 1864 var udbygningen af det danske forsvar Højres hjertesag. Og i årene fremefter blev en befæstning af København både til lands og til vands det store stridsemne. Venstres jyske bønder mente, at deres landsdel var droppet militært af Estrups Højre.

Striden førtes ikke blot på rigsdagen og på politiske møder, den fandt også sted ude i sognene og i familier. Friskoler blev oprettet som »venstreskoler«. Samarbejdet med visse skytteforeninger blev afbrudt. Højre- og Venstrefolk kunne ikke være i stue sammen. Skytternes danske gymnastik med militærpræg blev regnet som højregymnastik, og den nye svenske, som udgik fra højskolerne, blev forstået som venstregymnastik.

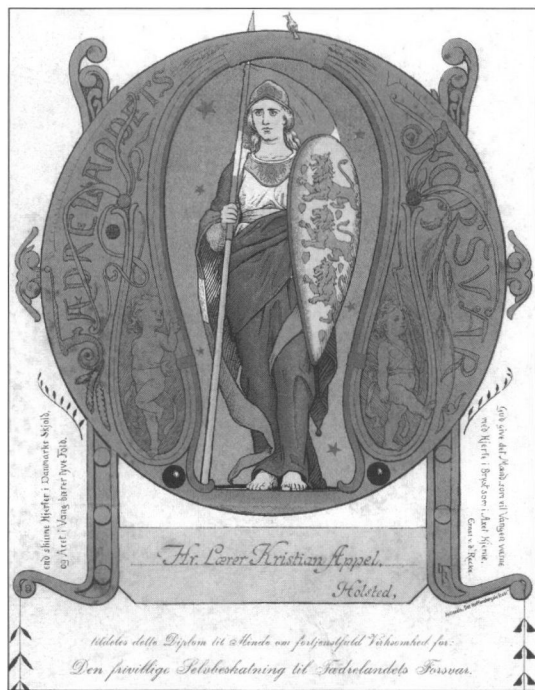
Både Appel og Birkedal var som nationalliberale højremænd stærkt optaget af forsvarssagen. I halvfjerdserne var Appel Højres kandidat i fynske valgkredse. Han tog stærk af-

I halvfjerdserne var Kristian Appel Højres (konservativ) kandidat i fynske valgkredse, dog uden at opnå valg. Han tog afstand fra Venstre i forsvarssagen specielt vedrørende Københavns befæstning. (Privateje)

stand fra Venstre, specielt i alt vedrørende Københavns befæstning. Men han opnåede dog aldrig at blive valgt.

I og med at stadig flere medlemmer i Ryslinge valgmenighed sluttede op om Forenede Venstre, øgedes uenigheden med deres højresindede grundtvigianerpræst, der ikke ville forhandle om de ting, der skilte dem. Det gik endog så vidt, at han ikke undlod i sine prædikener at stikle til det Forenede Venstre, og det førte til, at en af de mest ansete bønder in-

Kristian Appel deltog i firserne ivrigt i indsamlingen af frivillige bidrag til gennemførelse af Københavns landbefæstning. Til minde om en fortjenstfuld virksomhed modtog han dette store farvelagte diplom fra »Fædrelandets forsvar«. Der indsamledes i alt 1,5 mill. kr. (Foto: Holsted Lokalarkiv)

denfor Valgmenigheden en søndag efter gudstjenesten gik ind til Birkedal og sagde til ham, at flertallet i hans menighed glædede sig over hans kristelige forkyndelse, men var bedrøvet over, at han i den senere tid lod sine politiske antipatier finde udslag i sine prædikener. Da det sårede mange, bad han Birkedal om at lade være dermed. Men Birkedal blev meget fornærmet og stillede sin afsked i udsigt, dersom han ikke måtte have fuld frihed til at sige, hvad han følte trang til. Uenigheden ophørte aldrig.

Men også Appels ofte meget udæskende udtalelser, der lå på linie med Birkedals forsvarsopfattelse, faldt mange for brystet, og han kom i stærkt modsætningsforhold til den kreds, der knyttede sig til hans skole. - Som en konsekvens heraf tog Appel, der nu var 53 år, det tunge skridt at sige sin stilling op. Det var i 1889. Han solgte skolebygningen til en husmand og forlod egnen. Skolekredsen opførte derefter en ny skole med Kristian Skovrup som lærer.

I de følgende tre år var Appel ansat i en ledende stilling ved Lyngby landboskole. Men han faldt ikke til ro her. Som inkarneret nordslesviger blev det for ham et kald at vie resten af sit liv til et arbejde for den sønderjyske ungdom.

Grænseskole i Holsted

Tre år senere (1892) genfinder vi Kristian Appel som nyansat lærer og leder af den kun fem år gamle friskole - beliggende i et mindre hus i Møllegade - i Holsted by. (Matr. Nr. 2k Nørre Holsted.) Baggrunden for Appels entre i Holsted umiddelbart nord for den nye kongegrænse var af ren national art.

For de mange sønderjyder, der havde måttet skifte nationalitet, var forholdene gjort særlig vanskelige. Især skoleforholdene blev stadig mere uholdbare. Hvad der fik bægret til at flyde over, var en tysk skoleforordning, der bestemte, at fra 1889 skulle tysk alene være undervisningssprog i skolerne. Kun religionstimerne skulle være danske. Hermed var al undervisning i dansk slettet med et præjsisk pennestrøg.

De danske sønderjyder i Nordslesvig havde før modtaget adskillige nålestik i form af præjsiske skoleforordninger. Man havde pro-

testeret gang på gang. Flere steder mundede protesterne ud i, at man samlede børnene i hjemmene, hvor man så selv underviste dem på dansk. Men undervisningen i de private børneskoler blev de tyske myndigheder en torn i øjet, hvorfor de efterhånden blev forbudt.

Dermed opstod et behov blandt forældrene i de nordlige distrikter for at sende deres børn på skole i Danmark - specielle danske skoler, der både kunne tjene som skole og hjem.

Tanken blev gjort til virkelighed i Skibelund, der lå umiddelbart nord for kongeågrænsen. Her oprettedes det første frie skolehjem for børn i seks- til fjortenårs alderen.

Eksemplet smittede, og i 1876 blev friskolen i Hejls - længere mod øst åbnet for nordslesvigske børn.

Men nu satte tyskerne en pind i hjulet og forbød forældre at sende deres børn på skole i udlandet, med den begrundelse at den tyske skolepligt derved ikke var opfyldt.

Tvang avler modstand. - Endnu flere sønderjyder ønskede deres børn på skoler i Danmark, vel at mærke skoler, der ville råde bod på den uret, de tyske myndigheder havde begået mod sønderjyske forældre og børn. Og så skete det, at de unge syd for grænsen efter at have sagt farvel til den tyske skole og efter deres konfirmation, tog turen over Kongeåen til Skibelund og Hejls. På den måde blev disse to skolehjem til de første efterskoler ved kongeågrænsen. Man kaldte dem Grænseefterskoler

Nordslesvigs skoleforening

I modsætning til de allerede eksisterende folkehøjskoler, så var grænseefterskolerne no-

get nyt, der nu skulle til at skabes. Tanken var god, men det var ikke uden bekostning for unge sønderjyder og deres forældre at gennemføre et ophold på et sådant kostskolehjem. Det blev derfor en uvurdelig hjælp, da man fra dansk side oprettede »Nordslesvigske skoleforening« i 1892.

Foreningen havde til formål at indsamle midler til mindrebehandlede elevers ophold på en dansk grænseefterskole.

Det er givet, at da idealisten Kristian Appel, samme år som skoleforeningen oprettedes, steg af toget i Holsted, var det med den bestemte bagtanke at koble en grænseefterskole til den mindre betydelige friskole, han skulle være leder af.

Han følte sig nu på hjemmebane, ikke mindst da han mærkede, at Holsteds nære beliggenhed ved kongeågrænsen havde øget beboernes interesse for den sønderjyske sag. Rent umiddelbart var det en stor fordel for Appel, at han stammede fra det sønderjyske Bevtoft. Enhver vidste, at denne lille plet syd for grænsen var hjemsted for slesvigernes nu afdøde fører Hans Krüger, Appels gode ven og nabo i barndommen, hvis mindsten stod rejst i Holsted.

Desuden fik Appel straks støtte i en af holdstedegnens betydeligste mænd førstelærer H.M.Løbner, Stenderup, som selv havde ydet en betydelig indsats som lærer for børnene i Bevtoft både før og efter krigen i 1864.

Friskolelæreren fra Ryslinge havde således allerede fra starten fået det blå stempel, og det skulle snart vise sig, at han, som den ildfulde og energiske forkæmper for danskhedens sag i det nordslesvigske, var en mand, hvis direkte tale ikke kunne undgå at gøre indtryk på hans tilhørere. Således skri-

ver Jens Chr. Frederiksen i bogen »Holsted sogn.« Jeg husker endnu, hvorledes Appel, når han stod på talerstolen og fortalte sine elever træk fra Sønderjyllands historie, og når han kom til at berøre den uret, prøjserne øvede dernede, ligesom kunne slå gnister, så hjertevarm var han for sagen.«

Skole i mod- og medgang

Alligevel følte friskolekredsen sig ikke stærk nok til at føre Appels planer ud i livet. Og det til trods for, at der blæste blide vinde hen over grænseefterskolerne. Støtten fra Nordsles-

vigs Skoleforening var sikker, og statens tilskud til efterskolerne var på vej. (1895)

Men den form for mod, der kaldes tålmod, var ikke givet Appel i vuggegave. Derfor samlede han selv holstedborgerne til møde med eneste punkt på dagsordenen; oprettelse af grænseefterskole i Holsted. - Det viste sig at stemningen var særdeles positiv, og ved et senere møde valgtes en bestyrelse, der sammen med Appel skulle sørge for aktietegning. Holsted efterskoles første bestyrelsesmedlemmer bestod af forligskommissær Julius Larsen, urmager J. P. Clausen, pastor C. Rechnagel og Kristian Appel. Man gik til sa-

<i>Vinteren 18⁹³/₄</i>						
Overnummer	Hjemmesnummer	Elevens fulde Navn.	Fodstæd		Fødselsaar og Fødselsdag	Faders Navn
			Sogn	Gaard eller Kreds		
1.	1.	Mette Johanne Eliassen.	Vorbasse	Ribe	1869 den 3. April	Coorden
2.	2.	Peter Hansen Rode Nissen.	Strandehjøn	Kadovlev	1875 19. Februar	Coorden Adm.
3.	3.	Peter Hansen Rode Nissen.	Strandehjøn	Kadovlev	1876 15. Maj	Coorden N.
4.	4.	Vorgem Jørgensen Vjor.	Vjorbo	Kadovlev	1876 16. Juli	Coorden Thor
5.	5.	Jakob Jørgensen Nissen.	Strandehjøn	Kadovlev	1876 31 August	Coorden Jo
6.	6.	Mette Marie Hansen	Østrop	Ribe	1876 10. September	Coorden Ma

gen med ildhu. Aktietegningen skred hurtigt frem, og i løbet af vinteren 1892-93 var det økonomiske grundlag for opførelsen af en enetagers skolebygning i orden. I løbet af sommeren gjorde håndværkerne Holsted grænseefterskole til en realitet.

Mandag den 16 oktober 1893, dagen for den nye skoles indvielse, hører til de store dage i Holsted sogns historie. - Flagene var oppe overalt, og egnens befolkning sluttede op i stort tal (« så mange som bygningen på nogen måde kunne rumme»). Der blev sunget fædrelandske sange ind imellem talerne, der holdtes af præsterne C. Enghoff, Holsted,

anden Dags Erer... og taler forstellige Mis...
 honorar. Missionshølet.
 Holsted Fortættelsesstole blev høj-
 tidelig indviet i Mandags og begyndte Lir-
 dag sin Gerning, forelsbig med ca. 30
 Elever i 14-16 Aars Alderen. Indvielsen
 overværedes i H. "Kld. Fbl." af saa Mange,
 som Bygningen paa nogen Maade kunde
 rumme, Taler holdtes af Pastor Enghoff,
 Brost S. H. H., der holdt den egentlige Ind-
 vellestale, og Pastor Nissen. Til Festlig-
 heden var frevet 3 Sange.
 Kommen til Staden. 3 Aar Erer
 Middags, da en Bogn fra Lustrup i
 ngebe ind paa Ribe Torv, lom
 1894. Har for nr

Fødselsaar og fødselsdag	Faders, Moders eller Vegtes Stilling, Navn og Postadresse.	Naar ankom men til Skolen	Naar for- sæt fra Skolen	Bemærkninger
1869 den 3. April.	Coordinand Kristen Eliassen N. Holsted fr. Holsted.	1ste Dec: 1893.	15 April 94	Dansk Skolegang.
1875 9. Februar	Coordinand Adolf Mathiesen Nissen Strandelløjron fr. Over = Fersdal.	15. Oktober 1893.	15 April 94	Tysk Skolegang.
1876 5. Maj.	Coordinand Niels Rasmussen Nissen Strandelløjron fr. Over = Fersdal.	15. Oktober 1893.	15 April 94	Tysk Skolegang.
1876 16 Juli.	Coordinand Thomas Jørgensen Nyer Nygårds fr. Bertelsh.	15. Oktober 1893.	15 April 94	Tysk Skolegang.
1876 1 August.	Coordinand Johann Jørgen Nissen Strandelløjron fr. Over = Fersdal.	15. Oktober 1893.	15 April 94	Tysk Skolegang.
1876 2 September.	Enke Margarete Skaaninger N. Holsted fr. Holsted.	15 januar 1894.	15 April 94	Dansk Skolegang.

Holsted efterskole ca. 1900. (Foto: Holsted Lokalarkiv)

J. Nissen, Brørup, førstelærer H. M. Løbner, Stenderup og fortsættelsesskolens fremtidige forstander Kristian Appel.

Provst Schiøtt holdt den egentlige indvielsestale. Iflg. »Kolding Folkeblad« var der til festen skrevet tre sange.

Hverdag på skolen

Den første vinterskole begyndte med 32 elever. Heraf var de 18 nordslesvigere i 14 - 16 års alderen, der kom med støtte fra Nordslesvigs Skoleforening.

Skolen i Holsted var nu Appels base i kampen for bevarelsen af den sønderjyske ungdoms danskhed. Et spontant ønske hos den unge frivillige landssoldat ved Dannevirke var således blevet opfyldt. Nu var det virkelig

i skolestuen, at »ilden blev holdt brændende.«

Man kunne have forundt Appel, at han kom til at opleve opfyldelsen af sine ønskers mål: Slesvigs land genvunden. Men det skulle gå anderledes. Kristian Appels kamp for danskheden i Holsted blev kun af kort varighed. Han var 57 år, da han bebyndte sin skole, og han døde i december 1896, 60 år gammel. Et stjernesked, der et kort øjeblik oplyste den sønderjyske nattehimmel for straks efter at brænde ud og forsvinde.

Men på den nye grænseefterskole stod andre parate til at føre kampen videre. En stadig stigende strøm af danske unge syd for grænsen følte sig med årene fremefter tilskyndede til at tage på danske grænseefter-

Kristian Appel siddende blandt en flok efterskole- og børneskoleelever foran den nye skolebygning. (Foto: Holsted-Lokalarkiv)

skoler for at råde bod på det savn, som den påtvungne tyske undervisning havde medført. -Da sønderjyderne en lille menneskealder senere stemte sig hjem til Danmark, var det Appels tidligere elev fra Ryslinge, den nu 76 år gamle aldersformand i folketinget Klaus Berntsen, der på Christiansborg bød de sønderjyske rigsdagsmænd velkommen.

Personen Appel

Hvordan var så denne lærerpersonlighed? Hvad der er skrevet ned om ham findes kun i spredte og ofte modsigende træk, men samstemmende betegnes Appel som et kraftigt og viljestærkt menneske, der aldrig søgte folkegunst og smiger, men forstod at øve indflydelse både på unge og ældre. Når han gik ind

for en sag, gjorde han det fuldt og helt, hvilket opførelsen af Holsted Grænseefterskole klart stod som et synligt eksempel på.

Overfor sine elever stod Appel som den temperamentsfulde lærer. »Som regel var han frisk og fornøjelig, men han søgte ikke at vinde børnene ved blødsødenhed og overbærenhed. Der skulle bestilles noget i timerne, og disciplinen håndhævedes strengt. Hans valgsprog var: Hvem der vil noget, må lide noget.«

Slutning

Til slut skal fremdrages følgende lille kuriosum: Appel nærede et fanatisk had til alle fremmedord, naturligvis især de tyske. I skolen ville han derfor ikke lære eleverne bog-

Øverst Holsted Efterskole, ca. 1905.
Nederst Kristian Appels grav på Holsted kirkegård.
(Foto: Holsted Lokalarkiv)

staverne c,q,x og z, fordi de ikke forekom i danske ord. (»kun løs er al fremmed tale«).

Appels ven og igangsætter fra bevtoftiden højskolemanden Morten Eskesen skrev efter hans død:

»Barnlig i sin tro, glødende i sin kærlighed til folk og fædreland gik han til de unge med en inderlig trang til at bringe dem det bedste, han kendte, og jeg tror sikkert, de lønnede ham derfor med en kærlig tanke, hver gang de senere i livet kom til at tænke på »Gamle« Appel.«

Kristian Appel overlevedes af sin hustru og trofaste medhjælper Katrine Appel (Trine), datter af gårdejer Hans Andersen, Dømmestrup på Fyn. Ægteskabet var barnløst, men hos en plejedatter Kirstine Andersen, der blev lærerinde i Åle, vest for Horsens, tilbragte hun sine sidste år. Hun døde 1910 og blev gravsat ved siden af sin mand på Holsted kirkegård. En marmorplade på gravstedet er senere sløjet.

Holsted grænseefterskole havde indtil 1920 tjent som skolehjem for 1800 unge sønderjyder. Den brændende ild i skolestuen havde gjort sin virkning.

Litteratur:

- Morten Eskesen: Hans Krügers saga.
- Kr. La Cour Pedersen: Morten Eskesens saga.
- Laurids Nyegaard: Vilhelm Birkedal.
- Klaus Berntsen: Erindringer.
- Ryslunge sogns historie
- Verner Bruhn: Plint og talerstol.
- De frie ungdoms- og efterskoler
- Friskolen gennem 100 år
- Poul Rosendahl: Sidste dag på Dannevirke
- Jens Christian Frederiksen: Historiske efterretninger om Holsted sogn
- Lokalhistorisk arkiv for Holsted kommune.